

RADOMI ZAVIČAJNOG MUZEJA – VISOKO

RADOVI ZAVIČAJNOG MUZEJA – VISOKO

Izdavač
JU Zavičajni muzej – Visoko

Glavna i odgovorna urednica
Đenana Ganić, prof.

Urednički savjet

doc. dr. Mehmed Kardaš, Mubera Pulo, dipl. orijent., Habiba Efendira-Čehić,
prof., Tarik Silajdžić, MA

Redakcija

prof. dr. Ibrahim Krzović (Filozofski fakultet, Sarajevo), dr. Aladin Husić
(Orijentalni institut, Sarajevo), prof. dr. Adnan Kaljanac (Filozofski fakultet,
Sarajevo), doc. dr. Aiša Softić (Filozofski fakultet, Sarajevo), prof. dr. Esad
Delibašić (Filozofski fakultet, Zenica), dr. Ramiza Smajić (Institut za historiju,
Sarajevo), doc. dr. Haris Dervišević (Filozofski fakultet, Sarajevo), doc. dr.
Amra Šačić Beća (Filozofski fakultet, Sarajevo), dr. Enes Dedić (Institut za
historiju, Sarajevo)

Međunarodna redakcija

doc. dr. Iva Kaić (Filozofski fakultet, Zagreb), dr. Angelina Raičković Savić
(Arheološki institut, Beograd), dr. Slaviša Perić (Arheološki institut, Beograd)

Sekretar redakcije
Tarik Silajdžić, MA

ISSN 2712-1879 (print)
ISSN 2744-1377 (online)

<https://zavicajnimuzej.com/izdavackadjelatnost/>

SADRŽAJ

RIJEČ UREDNIKA	5
----------------------	---

ČLANCI

Adnan Kaljanac i Jesenko Hadžihasanović: Rezultati arheoloških istraživanja na lokalitetu Kundruci kod Visokog (prethodno saopštenje)	9
Tarik Silajdžić: Svibe – prilozi istraživanju rimske antike na području centralne Bosne.....	72
Đenana Ganić: Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko s procjenom stanja oštećenja / očuvanosti – III faza.....	109
Mustafa Uzunalić: Keramičke lule iz Zavičajnog muzeja u Visokom.....	124
Habiba Efendira-Čehić i Dženana Arnautović: Kolekcije fotografija, dopisnih karti i razglednica iz Fototeke Zavičajnog muzeja Visoko – Prilog proučavanju porodice Vojnović iz Visokog	139
Haris Dervišević: U ozračju ruhanijetskih harfova: kaligrafija šejha hafiza Zilke Žolje.....	180
Esad Delibašić: Odgovor na krizu muzeja: <i>nova muzeologija</i> i ekomuzej	194
Mubera Pulo: Orijentalna zbirka Zavičajnog muzeja u Visokom – Katalog dokumenata na arapskom jeziku	211

PRIKAZI

Срђан Рудић, <i>Босанска властела у XV веку, Просопографска студија</i> , Историјски институт Београд, Посебна издања, књ. 75, Универзитет у Бањој Луци, Центар за напредне средњовековне студије, Едиција Фронтистерион, књ. 2, Београд – Бања Лука, 2021, str. 330.	247
Hana Younis, <i>Biti kadija u kršćanskom carstvu. Rad i osoblje šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini 1878.–1914.</i> , Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo, 2021, str. 439.	252
<i>Visoko i okolina kroz historiju II: Osmanski period</i> , Grupa autora, Zavičajni muzej, Visoko, 2021, str. 360.	261
Amila Kasumović, <i>Zatočene: Žene u zatvorskom sustavu Bosne i Hercegovine 1878–1914</i> , Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2021, str. 165.	267
Lidija Klepo i Jasmina Drugović, <i>Gradska biblioteka Visoko 1946–2016</i> , Visoko, 2021, str. 149.	272
Izložba <i>Priča o čovjeku: Omer Pobrić (1945–2010)</i>	275
Pregled najvažnijih aktivnosti Zavičajnog muzeja u Visokom za period 2020–2022. god.	278
Podaci o autorima.	283

Adnan Kaljanac i Jesenko Hadžihasanović

Rezultati arheoloških istraživanja na lokalitetu Kundruci kod Visokog (prethodno saopštenje)

Apstrakt: Cilj članka je prezentiranje rezultata arheoloških istraživanja obavljenih tokom 2020. god. na lokaciji Kundruci u zaseoku Hadžići kod Visokog. Na osnovu navedenog, prvo je kratko opisana metodologija korištena tokom dviju kampanja arheoloških istraživanja i tok radova na terenu. Potom je opisano stanje prije istraživanja lokaliteta, nakon čega je uslijedio opis ranijih arheoloških istraživanja. U nastavku slijedi predstavljanje rezultata arheoloških iskopavanja vršenih tokom dviju kampanja istraživanja i geofizičkih snimanja obavljenih tokom prve kampanje arheoloških istraživanja.

Ključne riječi: neolit, Kundruci, Visoko, arheološka iskopavanja, geofizika

Cilj istraživanja

Arheološka istraživanja na lokalitetu Kundruci / Kunduci¹ u zaseoku Hadžići kod Visokog obavljena su u dvije kampanje na zahtjev JU "Zavičajni muzej" Visoko i Službe za urbanizam, stambene, geodetske poslove i katastar nekretnina Grada Visoko, a uz saglasnost investitora radova "Nayef Abu Shaibah" Društvo za proizvodnju, trgovinu i usluge d.o.o. Visoko. U prvoj kampanji arheoloških istraživanja arheološki radovi su rađeni u skladu s metodološkim parametrima definisanim *Planom implementacije arheološka istraživanja lokaliteta Kundruci kod Visokog*, na osnovu kojeg su bili predviđeni arheološki radovi na prostoru k.č. 707/1 k. o. Radovlje, općina Visoko, s ciljem utvrđivanja rasprostiranja arheološkog potencijala unutar parcele. U drugoj kampanji istraživanja arheološki radovi su izvršeni u skladu s metodološkim

¹ Prema katastarskim podacima i lokalnom stanovništvu, lokalitet se zove *Kunduci*, međutim, zbog činjenice da je naziv lokaliteta u arheološkoj literaturi zabilježen kao *Kundruci*, ovaj će se naziv koristiti u ostatku teksta.

parametrima definisanim Elaboratom o projektu "Sistematska arheološka istraživanja na lokalitetu Kundruci kod Visokog".

Tok istraživanja, organizacija rada, sastav ekipe, metodologija rada

Primijenjena metodologija tokom prve kampanje arheoloških istraživanja uglavnom je temeljena na prethodno formiranom Planu implementacije arheoloških istraživanja lokaliteta Kundruci kod Visokog, bez većih odstupanja. Druga kampanja arheoloških istraživanja započeta je 30. 10. te trajala do 6. 11. 2020. godine. Arheološka istraživanja na lokalitetu Kundruci rađena su u skladu s Rješenjem broj 10-36-8336-2/20 od 26. 10. 2020. god. od Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona. Suštinski govoreći, metodološka problematika je primarno usklađivana s uputama nadležnih institucija te je u tom smislu cijelokupan proces podijeljen na dvije osnovne prethodno navedene faze. Prva faza, s obzirom na postojanje određenih podataka iz ranijih faza, podrazumijevala je otvaranje testnih iskopa i jedne sistematske sonde s ciljem definiranja horizontalne distribucije arheološkog lokaliteta u prostoru spram ranije publiciranih podataka o lokalitetu, te sistematske sonde, koja je imala za cilj potvrdu od ranije poznatog kulturološkog opredjeljenja samih nalaza. S obzirom na to da su na samom lokalitetu zatečeni već iskopani kanali za temelje objekta u izgradnji, a koji su pozicijom odgovarali zonama prethodnih istraživanja provedenih u okviru projekta Die Rekonstruktion spätneolithischer Siedlungsprozesse in Zentralbosnien,² predmetni prostor Sonde 1 je izdvojen i zbog mogućnosti revizionih istraživanja. Prvenstveno, uz činjenicu da su tradicionalno rezultati inostranih istraživanja na prostoru Bosne i Hercegovine rijetko dostupni ili pak dostupni isključivo užim krugovima, jedan od ciljeva koji se pojavio ovom prilikom bilo je i utvrđivanje stanja i stepena istraženoosti prethodnim istraživanjem. Ovo je rezultiralo i odabirom pozicija probnih istraživanja kao i same sistematske sonde. S obzirom na to da je prilikom testnih iskopa broj 17, 18 i u manjoj mjeri broja 19 evidentirana nejasna pojava krupnijeg zaobljenog kamenja, ovi podaci su

² Finansiranog od strane Deutsche Forschungsgemeinschaft kroz program Aktenzeichen Mu 1259/10/1-3.

detaljnije komparirani s postojećim snimcima geofizičkih istraživanja rađenim 2008. god. u sklopu projekta Die Rekonstruktion spätneolithischer Siedlungsprozesse in Zentralbosnien³ od strane tima arheologa iz Institut für Ur- und Frühgeschichte der CAU Kiel, a tom prilikom je zapaženo određeno odstupanje trenutnih georeferenciranih podataka u rasterima, kao i neobična pojava geofizičkih anomalija uz bušotine koje su rađene BP 02 i 03,⁴ a koje nije bilo moguće potvrditi testnim iskopima. Tragajući za rješenjem ovih nejasnoća probna istraživanja prve faze su proširena te je izvršeno dodatno geofizičko snimanje uređajem *Geoscan RM15 earth resistance meter*.

Primijenjena metodologija arheoloških istraživanja uglavnom je preuzeta iz Elaborata o projektu "Sistematska arheološka istraživanja na lokalitetu Kundruci kod Visokog" bez većih odstupanja od plana. S obzirom na to da je zahtjevna situacija tokom implementacije istraživanja iziskivala simultano izvođenje nekoliko metodološki različitih tipova istraživanja, djelatnosti su organizirane u nekoliko grupa. U prvom dijelu istraživanja tokom jula 2020. god. vršeno je iskopavanje slojeva u testnim rovovima do pojave arheoloških kulturnih slojeva, nakon čega bi se evidentirale sve pojave u testnim rovovima. Paralelno s iskopavanjem testnih rovova, uz zatečene kanale, otvorena je jedna testna sonda. U drugom dijelu arheoloških istraživanja tokom 17. 8. 2020. god. obavljena su geofizička istraživanja.

S obzirom na dobivene rezultate i u skladu s uputama nadležnih institucija pokrenuta je druga faza istraživanja koja je centralni fokus imala na cjelinu evidentiranu kao anomalija u geofizičkim rezultatima te su stoga i sistematska iskopavanja započeta upravo na tom prostoru. Istovremeno, uslijed činjenice da je prilikom prve faze evidentirana veća količina arheoloških nalaza na prostoru gdje su istraživanja rađena u okviru inostranog projekta, probna iskopavanja platoa su nastavljena u formi sistematskih iskopavanja. Na taj način su istraživanja podijeljena u dvije sekcije: prva na južnom dijelu lokaliteta te druga koja je vršila dodatna iskopavanja na platou u okviru Sondi 1 i 2.

Nadzor nad svim prethodno nabrojanim aktivnostima tokom obje arheološke kampanje implementirali su članovi Zavičajnog muzeja u Visokom i članovi Instituta za arheologiju. Tehničku kontrolu i

³ Furholt 2012.

⁴ Furholt 2013: 147.

praćenje plana u pojedinačnim aktivnostima implementiralo je osoblje konzorcija, Instituta za arheologiju i Zavičajnog muzeja u Visokom.

Opis lokacije na kojoj su obavljena arheološka istraživanja

Lokalitet Kundruci nalazi se u zaseoku Hadžići istočno od Visokog, a smješten je na blagom uzvišenju koje se nalazi neposredno južno od Radovljanske rijeke, zapadne pritoke rijeke Bosne. Na početku prve kampanje arheoloških istraživanja u julu 2020. god. na lokalitetu su zatečeni iskopani kanali, koji se jasno vide na satelitskoj podlozi snimljenoj 25. 6. 2020. god. (Satelitska snimka 1). Do početka implementacije druge kampanje arheoloških istraživanja kanali nisu bili zatrpani.

Sl. 1. Google Earth podloga snimana 25. 6. 2020. god.
na kojoj se vide iskopani kanali

Sl. 2. Pogled na kanale neposredno prije početka implementacije
prve kampanje arheoloških istraživanja
(Foto: Ajla Sejfulli)

Sl. 3. Pogled na jugoistočnu stranu uzvisine na kojoj se nalazi lokalitet Kundruci
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Historijat istraživanja

U jugozapadnom dijelu lokaliteta Kundruci 1972. god. došlo je do prokopavanja puta uza sam lokalitet, zbog čega je došlo do manjeg oštećenja arheoloških slojeva, no to je omogućilo Slaviši Periću da obavi površinski pregled cjelokupnog lokaliteta 1982. god., pa je tom prilikom uočio kulturni sloj debeo između 0,60 i 1,00 metra. Na osnovu nalaza iz površinskog pregleda Perić je svrstao lokalitet u završnu fazu butmirske kulture.⁵ Nešto opsežnija istraživanja organizirana su tokom 2008. god. u sklopu projekta Die Rekonstruktion spätneolithischer Siedlungsprozesse in Zentralbosnien,⁶ kada su urađena geomagnetna i geoelektrična istraživanja, vađenje bušotina, a čije pozicije se mogu vidjeti na Slici 4. Također je otvoreno 6 arheoloških sondi koje su obuhvatale površinu od cca 140 m², a njihove su pozicije prikazane na Slici 5. Tokom ovih istraživanja pronađeni su ostaci više stubova, prahistorijske keramike, kamenog okresanog i glačanog alata te veća koncentracija gorskog kristala. Arheološke nalaze je Martin Furholt datirao u kasni neolit, odnosno period butmirske kulture.⁷ Na širem geografskom području oko samog lokaliteta u ranijem periodu su vršena istraživanja lokaliteta koji su datirani u neolit i eneolit. Prije svega, riječ je o lokalitetima istraživanim tokom prve decenije 2000. – Okolište⁸ i Donje Moštare,⁹ a uz njih se može svrstati i lokalitet Gornje polje (Obre II), koje je istraživao Alojz Benac u saradnji s Marijom Gimbutas.¹⁰

⁵ Perić 1995: 29.

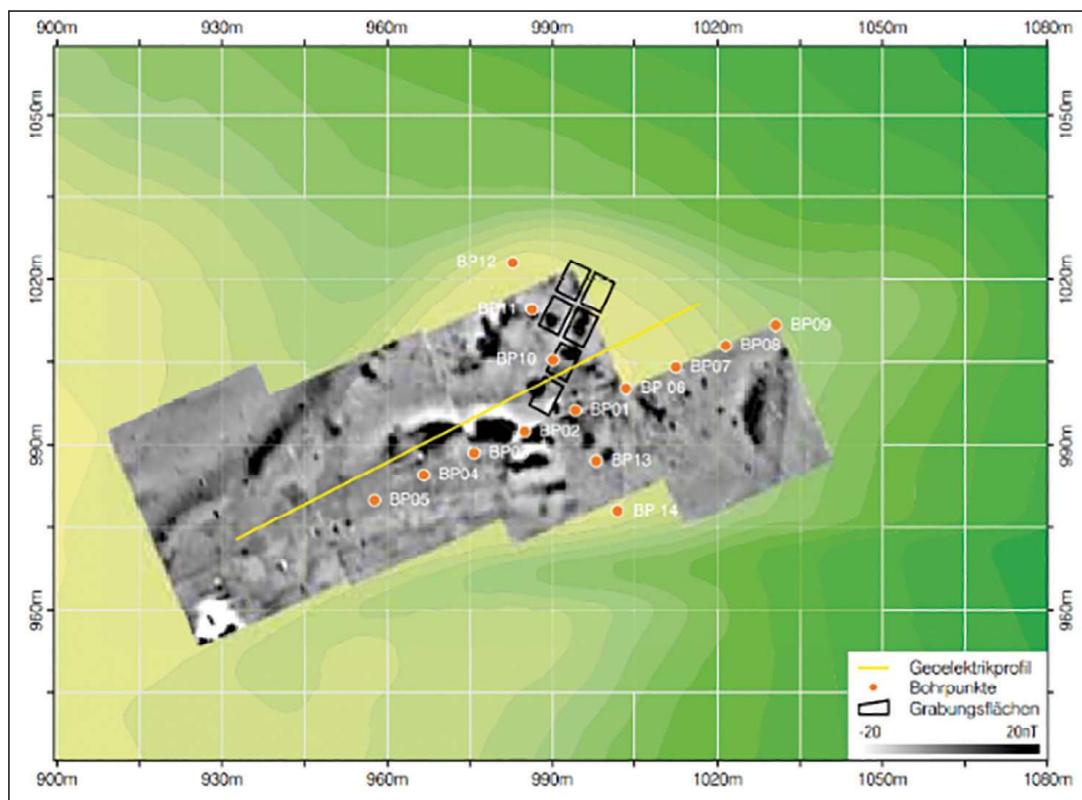
⁶ Finansiranog od strane Deutsche Forschungsgemeinschaft kroz program: Aktenzeichen Mu 1259/10/1-3.

⁷ Furholt 2012.

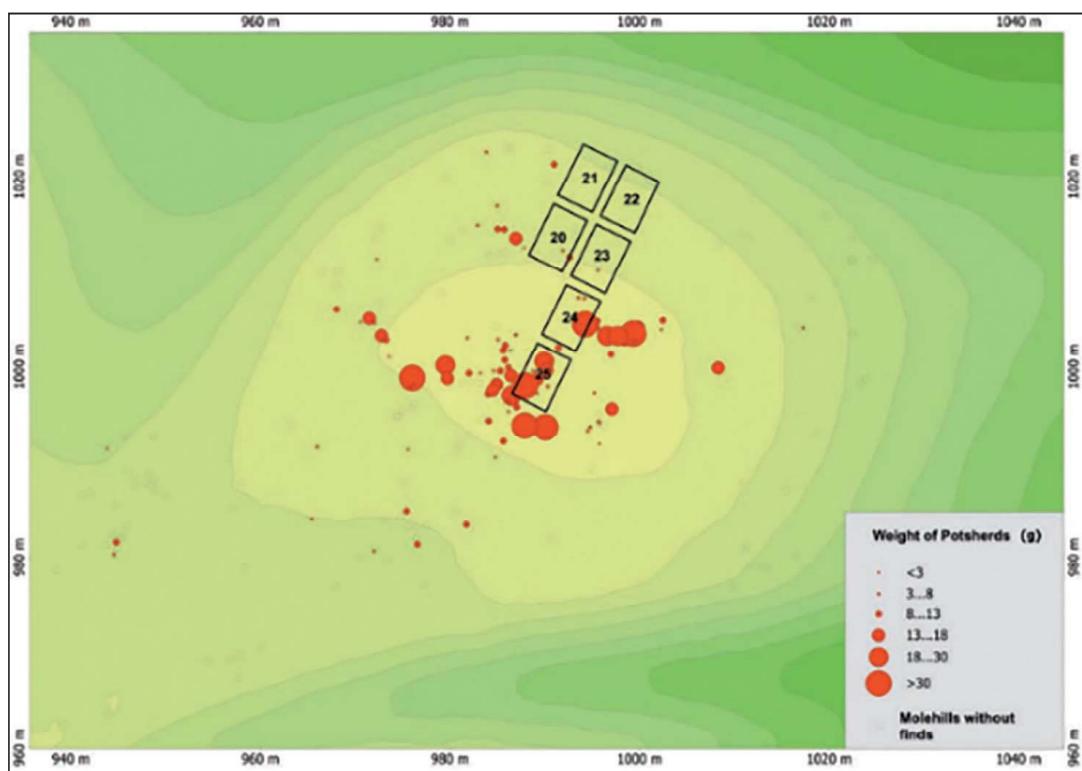
⁸ Müller et al. 2013.

⁹ Hoffman – Müller-Scheeßel 2013.

¹⁰ Benac 1971; Gimbutas 1974.

Sl. 4. Karta s geomagnetnim snimkama i pozicijama arheoloških sondi iskopavanih tokom 2008. god. (Prema: Furholt 2013: 174)

Sl. 5. Karta s ucrtanim koncentracijama površinskih nalaza arheoloških nalaza i pozicija arheoloških sondi iskopavanih tokom 2008. god. (Prema: Furholt 2012: 205)

Prva arheološka kampanja

Arheološko iskopavanje

Tokom prve kampanje arheoloških iskopavanja na lokalitetu Kundruci od 27. 7. do 29. 7. 2020. god. vršeno je otvaranje dvadeset i jednog testnog rova i jedne arheološke sonde. Testni rovovi su pozicionirani s ciljem istraživanja što veće površine k.č. 707/1 k. o. Radovlje, općina Visoko, a uzimajući u obzir konfiguraciju terena i vegetacije na navedenoj parceli. Najvažniji je Rov 4, zbog nalaza ostataka koji sugerisu prisustvo ognjišta, vatrišta ili jame u kojoj su skupljani različiti arheološki nalazi. Arheološka sonda, nazvana Sonda A, postavljena je uz zapadnu ivicu sjeverozapadnog ugla zatečenih kanala.

Tokom istraživanja izvršen je i pregled gomila zemlje za koje se može pretpostaviti da su ostale nakon iskopavanja kanala (koji su zatečeni na lokalitetu pri početku radova). Zbog činjenice da je prvobitni položaj pronađenih predmeta nepoznat, moguće je samo navesti broj za navedene predmete u statistici nalaza.

Tab. 1. Površine iskopanih cjelina na lokalitetu Kundruci tokom prve arheološke kampanje

Broj rova	Dimenzije			Napomene
	Dužina (m)	Širina (m)	Površina (m ²)	
Rov 1	11,00	2,70	29,70	
Rov 2	6,80	2,30	15,64	
Rov 3	10,50	2,40	25,20	
Rov 4	9,00	1,20	10,80	
Rov 5	4,30	1,40	6,02	
Rov 6	3,75	1,40	5,25	
Rov 7	4,40	1,40	6,16	
Rov 8	2,90	1,40	4,06	
Rov 9	2,90	1,40	4,06	
Rov 10	3,60	1,40	5,04	
Rov 11	3,00	1,40	4,20	
Rov 12	4,10	1,40	5,74	
Rov 13	3,10	1,40	4,34	
Rov 14	3,00	1,40	4,20	

Broj rova	Dimenzije			Napomene
	Dužina (m)	Širina (m)	Površina (m ²)	
Rov 15	2,90	1,50	4,35	
Rov 16	3,20	1,40	4,48	
Rov 17	3,00	1,40	4,20	
Rov 18	2,80	1,40	3,92	
Rov 19	2,80	1,40	3,92	
Rov 20	2,60	1,40	3,64	
Rov 21	3,00	1,40	4,20	
Sonda A	3,00	1,00	3,00	
Ukupna iskopana površina			159,12 ¹¹	

Rov 4

Tab. 2. Opis slojeva u Rovu 4¹¹

Broj sloja	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
001	0,00–0,20	Površinski sloj humusne zemlje. Rastresita tamnosmeđa zemlja. Oranica.
002	0,20–1,20	Nabijena tamnosmeđa zemlja s manjom količinom kamenja. U sloju pronađena vanredno velika količina keramike.
003	1,20–1,57	Nabijena tamnosmeđa zemlja s manjom količinom kamenja i kućnog lijepa u profilu. U sloju pronađena vanredno velika količina keramike. Evidentirani ostaci govore u prilog postojanju ognjišta, vatrišta ili jame za otpad na ovoj poziciji.
004 DNO	1,57	Nabijena smeđa zemlja s manjom količinom kamenja i kućnog lijepa.

Dokumentiran je zapadni profil.

¹¹ Zbog činjenice da je došlo do manjeg preklopa između Rovova 2 i 4 tokom iskopavanja, zbir ukupne iskopane površine umanjen je za površinu preklapanja Rova 2 i 4.

Sl. 6. Pogled na sjeverni profil potencijalnog ognjišta
unutar Rova 4 slikan 29. 7. 2020. god.
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Tab. 3. Opis slojeva u dijelu Rova 4 s potencijalnim ognjištem

Broj sloja	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
001	0,00–0,15	Tamnosmeđa zemlja s tragovima gara.
002 DNO	0,10–0,45	Sloj smeđe zemlje u kojoj je nađena velika količina crvenog lijepa i keramike i nešto gara. Po završetku arheološke kampanje evidentirani nalazi ostavljeni su <i>in situ</i> i zaštićeni prije zatrpananja.
003 DNO	0,15–0,45	Svjetlosmeđa zemlja koja je bila podloga na kojoj je izgrađena arheološka cjelina.

Dokumentiran je sjeverni profil.

Sonda A

Sl. 7. Pogled na sjeverozapadni profil Sonde 1 slikan 29. 7. 2020. god.
(Foto: Tarik Silajdžić)

Tab. 4. Opis slojeva u Sondi

Broj sloja	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
001	0,00–0,10	Površinski sloj humusne zemlje. Rastresita tamnosmeđa zemlja.
002	0,10–0,65	Sivosmeđa nabijena zemlja u kojoj su evidentirani ostaci koji sugeriraju da se ovdje nalazilo vatrište.
003	0,65–1,40	Sivosmeđa nabijena zemlja u kojoj je pronađena veća količina keramičkih fragmenata.
004 DNO	1,40	Sivosmeđa nabijena zemlja u kojoj se naziru obrisi dviju jama.
005 DNO	1,40	Ispuna jame. Tamnosiva nabijena zemlja.
006 DNO	1,40	Ispuna jame. Tamnosiva nabijena zemlja.
Dokumentiran je zapadni profil.		

Sl. 8. Georeferencirane pozicije istraženih cjelina tokom prve arheološke kampanje.
Crvenom su označene pozicije arheoloških rovova, a plavom pozicija kanala
zatečenih na lokalitetu.

Pregled zemlje iz kanala

Sl. 9. Pregled gomile zemlje za koju se prepostavlja
da su iz kanala zatečenih na lokalitetu
(Foto: Mehmed Muminović)

Sl. 10. Pregled zemlje iskopane iz Rova 4
(Foto: Mehmed Muminović)

Geofizička istraživanja

Kao što je prethodno istaknuto, prilikom izvođenja radova u okviru prve arheološke kampanje zapažena su pojedina odstupanja, prvenstveno u rezultatima geofizičkih snimaka u pojedinim zonama lokaliteta na kojim nisu vršena ranija iskopavanja, samim pozicijama anomalija kao i razmjerima u okviru lokaliteta spram podataka publiciranih u okviru projekta Die Rekonstruktion spätneolithischer Siedlungsprozesse in Zentralbosnien (Sl. 5). Shodno navedenom izvršeno je proširenje istražnog prostora izvođenjem novih geofizičkih snimanja uređajem *Resistance Meter RM85* i kompariranjem s postojećim rezultatima iz navedenog projekta. Snimanja su provedena u sljedećem opsegu:

1. Na prostoru parcela lokaciji k.č. 707/1 k. o. Radovlje, općina Visko, obavljeno je snimanje jedne geofizičke mreže površine 30 x 10 metara

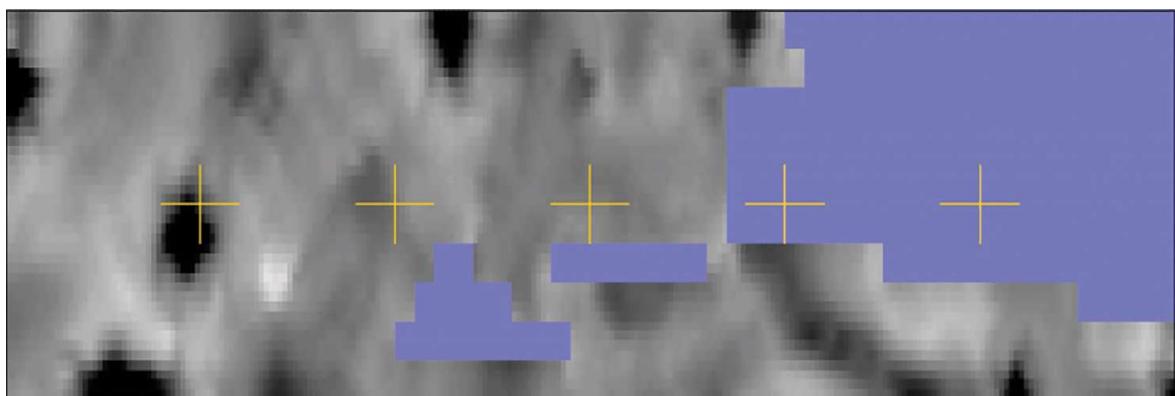
Sl. 11. Pogled na ekipu tokom snimanja uređajem *RM 85 Resistance Meter*
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

2. Osnovne tehničke specifikacije postavki uređaja *RM85* prilikom snimanja obavljenih na lokalitetu Kundruci su sljedeće:
 - Dubina snimanja, odnosno penetracije u tlo je do 1,5 metra (150 cm);

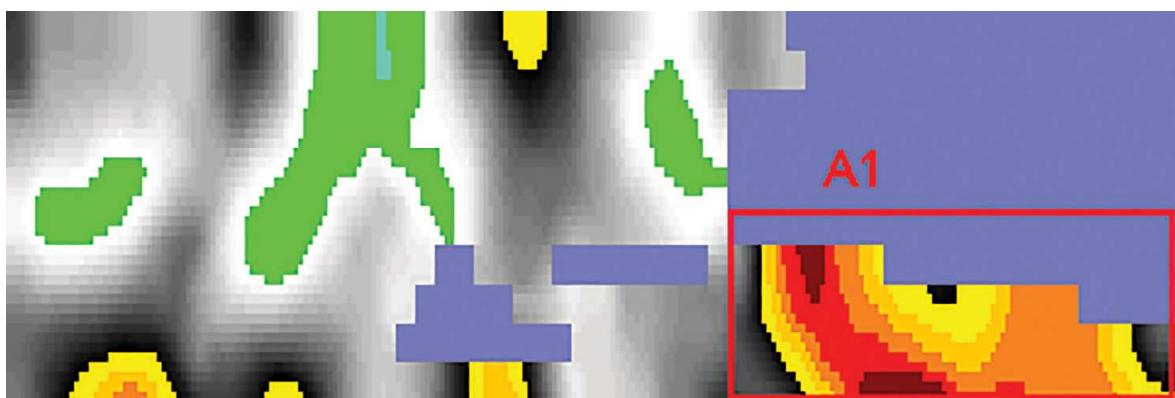
- Linija orijentacije prvog Traversa prilikom snimanja geofizičkih mreža postavljena je u smjeru istok – jugoistok (ESE);
- Širina i dužina (Grid Length / Grid Width) iznosi 30 x 10 m orijentacije linijom;
- Sample Interval iznosi 0,5 m;
- Traverse Interval iznosi 1 m;
- Kao podešeni Traverse Mode korišten je Zig-Zag smjer kretanja prilikom obavljanja snimanja;
- Korištene jedinice mjere su izražene u Omima (Ohm);
- Podešeni Current Range je 1 mA;
- Podešeni Gain Range je x10;
- Podešeni Baud Rate je 9600;
- Korištена frekvencija prilikom snimanja iznosi 137 Hz;
- Podešeni High Pass Filter iznosi 13 Hz;
- Sonde uređaja *RM85* prilikom snimanja su povezane kao PA20 array Single 1 m Twin;
- Korišteni Software prilikom obrade dobivenih podataka je Geoplot 3.0.

Kompariranjem novih rezultata snimanja s prethodnim, usprkos činjenici da stariji georeferencirani podaci nisu bili dostupni, bilo je moguće konstatirati da je u prostoru dodatne geofizičke provjere detektirana anomalija koja nije podudarna s postojećim iz navedene publikacije. Naime, tokom snimanja u augustu 2020. god. na geofizičkom snimku, usprkos činjenici da je znatan dio prostora bio prekriven većim zemljanim nasipima, uočena je karakteristična anomalija (obilježena s A1 na Sl. 13), kao i određeni broj manjih segmenata koji su ukazivali na prisustvo veće koncentracije materijala čvršće strukture, dok slične pojave na ranijim snimcima iz projekta Die Rekonstruktion spätneolithischer Siedlungsprozesse in Zentralbosnien nije bilo moguće uočiti. Tačnije rečeno, anomalija A1 vidljiva na Sl. 13 se nalazi udaljena nekoliko metara od evidentiranih prethodnim snimanjima, dok na njenom prostoru ne postoje vidljivi tragovi koji bi upućivali na prisustvo bilo kakvih arheoloških struktura. Iako je prema okvirnom preklapanju ovih rezultata moguće prepostaviti da je blizina struktura koje bi ukazivale na arheološke elemente naznaka da su one djelomično prisutne na oba snimka, jasno definirana forma iz prethodnih istraživanja nije ukazivala na takvu pojavu. Dodatno, veličina rezultata iz revizionih istraživanja u opsegu evidentirane anomalije od gotovo

10 m dužine bacala je dodatnu sumnju na ispravnost jednog ili dva rezultata te je iz tog razloga potreba za arheološkim iskopavanjem bila uvećana. S druge strane, u okvirima oba postignuta rezultata bilo je moguće konstatirati zajedničke elemente kao specifične orijentire te je tako prepoznatljiva prisutnost pristupnog puta parceli i okruženju, nasipa od susjednih parcela te nekolicine pojedinačnih anomalija (vidi Sl. 15). S obzirom na to da je nekonzistentnost geofizičkih snimanja, uz činjenicu da je ranije neregistrirana pojava A1 pozicionirana na prostoru gdje ranije nisu evidentirani značajniji arheološki nalazi, kao i uz činjenicu da je ova pojava znatne veličine i da su na njenom prostoru probnim iskopima evidentirani tragovi većeg kamenja, izvršena je izrada plana dodatnih arheoloških istraživanja na prostoru koji je obuhvaćao prostor geofizičkih snimanja te je u skladu s tim i s ciljem provjere dobivenih rezultata izvršena priprema za drugu arheološku kampanju.

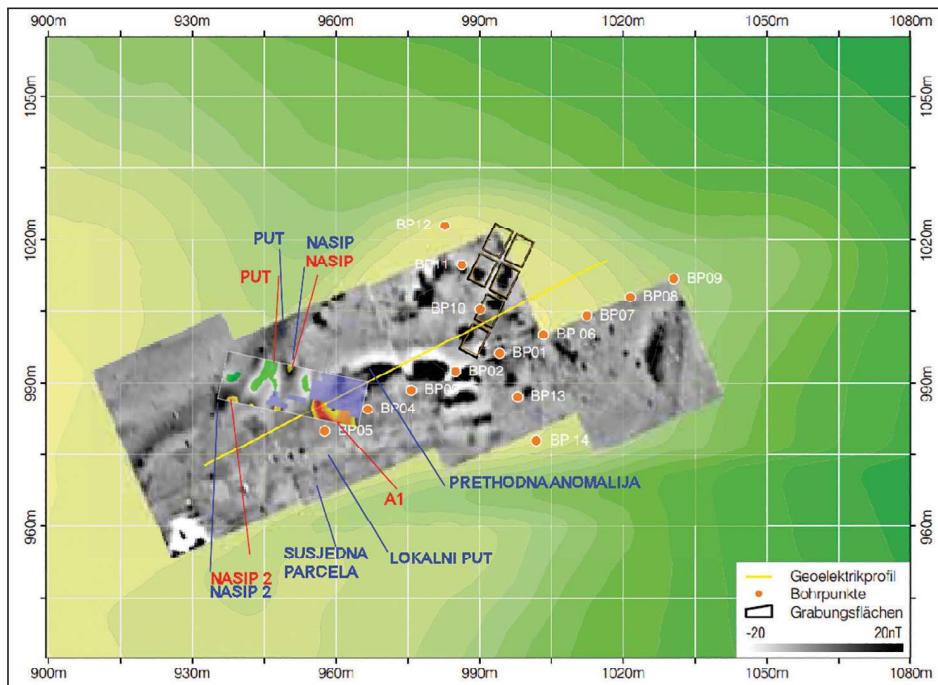
Sl. 12. Geofizička snimka s lokaliteta Kundruci

Sl. 13. Geofizička snimka s lokaliteta Kundruci

Sl. 14. Pozicija snimljene mreže na istraženom prostoru u odnosu na georeferencirane pozicije kanala zatečenih na lokalitetu – označeni tamnoplavim linijama, dok su svijetloplavim linijama označene konture kamene podnice evidentrane u Kopu 1 tokom arheoloških iskopavanja unutar druge arheološke kampanje

Sl. 15. Preklopljeni rezultati geomagnetičnih snimanja i pozicija arheoloških sondi iskopavanih tokom 2008. god. (Prema: Furholt 2013: 174) s rezultatima geofizičkih snimanja iz 2020. god. Plavom bojom su označene anomalije registrovane geomagnetičnim snimanjima iz 2008. god., dok su crvenom bojom naznačene anomalije registrovane geofizičkim snimanjima iz 2020. god.

Druga arheološka kampanja

Arheološko iskopavanje

Druga kampanja arheoloških iskopavanja na lokalitetu Kundruci implementirana je u periodu između 30. 10. i 6. 11. 2020. godine. Ovom prilikom su prije iskopavanja određene i izdvojene jasne istraživačke površine unutar kojih su otvarane pojedinačne istraživačke jedinice označene kako slijedi: KOP 1, KOP 2, Sonda 1, Sonda 2.

Istraživačke površine bile su koncentrirane na perifernim dijelovima (jugozapadna i sjeverna strana) površine k.č. 707/1 k. o. Radovlje, općina Visoko, uz iznimku Sonde 2 pozicionirane unutar prostora omeđenog kanalima zatečenim tokom prve kampanje arheoloških istraživanja. Radi jasnijeg vođenja terenske dokumentacije, a s obzirom na veličinu istraživačkih jedinica, svaka jedinica unutar istraživačke površine podijeljena je na kvadrante, od kojih je svaki evidentiran kao zasebna cjelina u kojoj su stratigrafskim jedinicama dodjeljivani brojevi od 0001 pa nadalje. U toku iskopavanja vodilo se računa o determiniranju stratigrafskih odnosa između jedinica, struktura i cjelina, što je rezultiralo otkrićem jasno izdvojene kamene strukture unutar Kopa 1, te nekoliko cjelina unutar Sonde 1 i Kopa 2. S tim u vezi na lokalitetu su tokom druge kampanje arheoloških istraživanja evidentirane ukupno sedamdeset i tri stratigrafske jedinice.

Tab. 5. Površine iskopanih cjelina na lokalitetu Kundruci tokom druge arheološke kampanje

Broj kopa ili sonde	Broj kvadranta	Dimenzije			Napomene
		Dužina (m)	Širina (m)	Površina (m ²)	
Kop 1	KV 1	5	5	25	
	KV 2	5	5	25	
	KV 3	5	5	25	
	KV 4	5	5	25	
	KV 5	5	5	25	
	KV 6	5	5,80	29	
	KV 7	1	5	5	
	KV 8	5	6,35	31,75	

Broj kopa ili sonde	Broj kvadranta	Dimenzije			Napomene
		Dužina (m)	Širina (m)	Površina (m ²)	
Kop 2	KV 1	10	5	50	
	KV 2	10	5	50	
	KV 3	10	5	50	
Sonda 1	/	2,26	3,42	7,72	
Sonda 2	B	2,33	2,78	6,47	Površina iskopana tokom istraživanja
Ukupna iskopana površina		354,94			

Kop 1

Istraživačka cjelina površine 10 x 20 m, otvorena na jugozapadnoj periferiji lokaliteta na prostoru koji zahvata anomaliju A1 evidentiranu na geofizičkim snimanjima rađenim u augustu 2020. god. (Sl. 13), podijeljena je na osam (8) manjih cjelina (kvadrata) dimenzija 5 x 5 m. Potrebno je naglasiti da su se tokom istraživanja zbog pojave kamenih konstrukcija kvadranti 6 i 8 proširili za 0,8 i 1,35 m. Na navedenoj površini evidentirano je sveukupno dvadeset i četiri stratigrafske jedinice. Površinski sloj, označen kao SJ 0001 u svakom od kvadrantata, uklonjen je s cijele površine Kopa 1, a sadržavao je malo ili nimalo arheoloških nalaza. U svakom od kvadranta je sloj označen kao SJ 0002 predstavlja tanak sloj smeđe zemlje, s primjesama sitnog kamena i recentnih nalaza. Ovaj sloj je bio jednake debljine na cijeloj površini Kopa 1 – cca 13 cm. Kamena struktura označena kao SJ 0003 javlja se u kvadratima 1–8, s tim da najvećim dijelom zauzima površinu kvadranta 2–6 i 8. Konzistencija kamena je veća u kvadratima 2, 3, 4, 5 i 6, dok se u kvadratima 7 i 8 već smanjuje. Dio kvadranta 7 nije otkopan u cijelosti pa situacija u njemu nije jasna, odnosno nepoznato je da li se konstrukcija proteže kroz cijeli kvadrant. Kamena struktura se može podijeliti u tri cjeline K-1, K-2 i K-3 (vidjeti Sl. 27). Sve tri cjeline su izrađene od kamenih oblica, odnosno riječnih oblutaka i lomljenog kamena, različitih dimenzija, koje su poredane na zemlju zdravici.

Cjelina K-1, dimenzija 2,0 x 2,5 m, nalazi se u arealu kvadranta 1, ali iako je sličnog sastava i kompaktnosti kao i cjelina K-2, ipak nije stratigrafski vezana za ostale cjeline, prvo zbog činjenice da se cjelina K-1 nalazi na plićoj dubini u odnosu na ostale, ali i zbog toga što cjelina K-2 nema fizičkog kontakta s ostalim cjelinama. Kako se iskopavanje nije nastavilo prema istočnoj strani od kvadranta 1, nije moguće odrediti da li cjelina K-1 ima veće dimenzije od trenutno istražene, koja je njena orijentacija, te njena moguća namjena.

Cjelina K-2, dimenzija 8,0 x 16,5 m, zauzima kvadrante 2–6 i 8, te su na njenoj površini pronađeni ostaci komada kućnog lijepa, koji su mogli biti dio podnice kojom je konstrukcija bila potpuno prekrivena, ili je podnica bila kombinovana s kamenjem kao kompozitna podnica. Prosječna debljina konstrukcije iznosi 40 cm. U slojevima neposredno oko kamene konstrukcije nisu zamijećene nikakve promjene koje bi upućivale na postojanje ili upotrebu masivnijih drvenih stubova, ali se ne može isključiti mogućnost da je korištena lagana drvena konstrukcija koja je natkrivala cjelokupnu površinu podnice. Sporadični nalazi koji su dio ove stratigrafske jedinice predstavljaju ostatke sitnijih fragmenta keramičkog posuđa, kremenih odbitaka i nalaz glaćane perforirane kamene sjekire. Orijentacija cjeline K-1 na iskopanom dijelu je istok – zapad po dužoj osi.

Na kraju, u kvadrantu je registrirana cjelina K-3, dimezija 5,5 x 2,3 m, koja je nešto manje kompaktna nego cjeline K-1 i K-3 zbog manje količine kamenja. Kako se iskopavanje nije nastavilo prema zapadnoj strani od kvadranta 8, nije moguće odrediti da li cjelina K-3 ima veće dimenzije od trenutno istražene, koja je njena orijentacija, te njena moguća namjena.

Tab. 6. Opis slojeva u Kvadrantu 1 unutar Kopa 1

Br. stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,10	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,10–0,23	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamenja. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,23–0,63	Kamena konstrukcija formirana od riječnih oblutaka. Evidentirani arheološki nalazi na površini konstrukcije.

Tab. 7. Opis slojeva u Kvadrantu 2 unutar Kopa 1

Br. stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,10	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,10–0,23	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamena. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,23–0,63	Kamena konstrukcija formirana od riječnih oblutaka. Evidentirani arheološki nalazi na površini konstrukcije.

Tab. 8. Opis slojeva u Kvadrantu 3 unutar Kopa 1

Br. stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,10	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,10–0,23	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamena. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,23–0,63	Kamena konstrukcija formirana od riječnih oblutaka. Evidentirani arheološki nalazi na površini konstrukcije.

Tab. 9. Opis slojeva u Kvadrantu 4 unutar Kopa 1

Br. stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,10	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,10–0,23	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamena. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,23–0,63	Kamena konstrukcija formirana od riječnih oblutaka. Evidentirani arheološki nalazi na površini konstrukcije.

Tab. 10. Opis slojeva u Kvadrantu 5 unutar Kopa 1

Br. stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,10	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,10–0,23	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamenja. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,23–0,63	Kamena konstrukcija formirana od riječnih oblutaka. Evidentirani arheološki nalazi na površini konstrukcije.

Tab. 11. Opis slojeva u Kvadrantu 6 unutar Kopa 1

Br. stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,10	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,10–0,23	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamenja. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,23–0,63	Kamena konstrukcija formirana od riječnih oblutaka. Evidentirani arheološki nalazi na površini konstrukcije.

Tab. 12. Opis slojeva u Kvadrantu 7 unutar Kopa 1

Br. stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,15	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,15–0,25	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamenja. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,25–0,35	Kamena konstrukcija formirana od riječnih oblutaka. Evidentirani arheološki nalazi na površini konstrukcije.

Tab. 13. Opis slojeva u Kvadrantu 8 unutar Kopa 1

Br. stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,15	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,15–0,25	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamena. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,25–0,30	Kamena konstrukcija formirana od riječnih oblutaka. Evidentirani arheološki nalazi na površini konstrukcije.

Sl. 16. Satelitska snimka snimljena 31. 10. 2020. god. prije početka druge kampanje arheoloških istraživanja

Sl. 17. Pogled na Kop 1 tokom istraživanja (Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 18. Pogled na radove u Kopu 1 Kvadrantu 2 tokom istraživanja
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 19. Pogled na kamenu konstrukciju u Kopu 1 tokom istraživanja
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 20. Pogled na iskopani dio Kvadranta 1 unutar Kopa 1
na kojem je vidljiva kamena konstrukcija K-1
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 21 Pogled na iskopani dio Kvadranata 2 i 4 unutar Kopa 1
na kojem je vidljiv dio kamene konstrukcije K-2
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 22. Pogled na iskopani dio Kvadranta 3, 4, 5 i 6 unutar Kopa 1
na kojem je vidljiv dio kamene konstrukcije K-2
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 23. Pogled na iskopani dio Kvadranta 8 unutar Kopa 1 na kojem je vidljiv
dio kamene konstrukcije K-2, te slabo očuvane kamene konstrukcije K-3
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 24. Zračna fotografija radova na površini kamenih konstrukcija K-1 i K-2 evidentiranih u Kopu 1 (Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 25. Georeferencirane pozicije istraženih cijelina tokom druge arheološke kampanje. Žutom su označene cijeline iz Kopa 2, ljubičastom označeni dijelovi kamene konstrukcije evidentirane u Kopu 1, bijelom granice arheoloških sondi i kvadrata, a plavom georeferencirane linije kanala zatečenih na lokalitetu.

Sl. 26. Pogled na *in situ* poziciju sjekire pronađene tokom iskopavanja Kvadranta 4 unutar Kopa 1 (Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 27. Pozicije kamenih konstrukcija K-1, K-2 i K-3 (označenih ljubičastom bojom) unutar Kopa 1 na lokalitetu Kundruci

Rasprava o kamenim konstrukcijama

Tokom druge kampanje arheoloških istraživanja na lokalitetu Kundrući su unutar areala Kopa 1, koji djelomično zahvaća prostor anomalijske A-1 evidentirane tokom prethodnih geofizičkih snimanja (vidjeti sl. 13 i 14), utvrđeni ostaci više kamenih konstrukcija izrađenih od riječnih kamenih oblica. Tako su evidentirane sveukupno tri kamene konstrukcije: K-1, K-2 i K-3 (vidjeti Sl. 27). Od tri navedene cjeline samo se K-2 može analizirati, uslijed činjenice da su K-1 i K-3 sačuvane u premaloj mjeri za pružanje dovoljno podataka koji bi omogućili adekvatnu analizu. Ranije u tekstu su opisane osnovne dimenzije i karakteristike kamenih konstrukcija te je neophodno predstaviti iste ili slične pojave s područja Bosne i Hercegovine, izvršiti komparaciju s pojavama zabilježenim na području centralne i sjeverne Bosne, ali i prostora Dalmacije. Tako je na području centralne Bosne evidentirano nekoliko primjera iz neolita gdje je tokom konstrukcije horizontalnih elemenata nastambi iskorišteno kamenje kao gradivni element, i tako kako slijedi od hronološki najstarijeg do najmlađeg:

- S lokaliteta Gornje Tuzle u stratumu VIa, koji se može povezati sa starčevačkom kulturom,¹² te sinhronizirati sa protokakanjskom fazom kakanjske kulture,¹³ evidentiran je slabo očuvani pod jedne građevine izrađen od složenih malih kamenih ploča.¹⁴ Nažalost, zbog činjenice da je uhvaćen samo ugao nastambe,¹⁵ nije moguće odrediti njene dimenzije ni orijentaciju.
- Na lokalitetu Obre I u sloju koji odgovara fazi III naselja, prema Bencu datiranom u prvu fazu kakanjske kulture,¹⁶ pronađeni su ostaci objekta K-2, gdje su kamene ploče i drugo kamenje najvjerojatnije korišteni pri učvršćivanju okomitih drvenih stubova na uglovima kuća, ali i za popločavanje jedne od dviju istraženih prostorija nastambe. Potrebno je navesti i podatak da je ovaj objekt imao dimenzije 9 x 7 metara, te da je bio orijentisan po dužoj strani na osi istok – zapad.¹⁷

¹² Čović 1961: 111–112.

¹³ Benac 1971: 98.

¹⁴ Čović 1961: 88.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Benac 1973: 98.

¹⁷ Ibidem 13–14, T. I, 5.

- Još jedna nastamba na lokalitetu Obre I, u istom sloju koji odgovara fazi III naselja, u objektu K-3c pronađeni su ostaci kamenih ploča u sloju izgorjele i neizgorene ilovače, koje su, prema Bencu, vjerovatno tvorile kombinovani pod od gline i kamena. Dimenzije ove nastambe su bile približno u razmjeru 5,5 x 3 metra, a bila je orijentisana po dužoj osi u pravcu istok – zapad.¹⁸
- Također s lokaliteta Obre I, u sloju koji odgovara prelazu iz faze III u fazu IV naselja, koji prema Bencu odgovara prelazu iz prve u drugu fazu kakanjske kulture,¹⁹ evidentiran je objekat K-5, koji se sastoji od jedne prostorije prekrivene kamenim pločama i većom masom crne izgoretine. Zbog nedostatka drugih nalaza, te činjenice da se radi o objektu dimenzije 3,5 x 3,2 metra, Benac smatra da se ovdje najvjerovalnije radi o ekonomskom objektu.²⁰
- Na lokalitetu Obre II su u prvom horizontu, datiranom prema Bencu u prvu fazu butmirske kulture,²¹ pronađeni objekti K1 i K4 kod kojih je iskorišteno kamenje tokom njihove konstrukcije. Kod objekta K1 krupno kamenje iskorišteno je samo za dodatno osiguravanje drvenih stubova u iskopanim jama,²² dok je kod objekta K4 kamenje nasuto tako da je služilo kao postament za zidove i stubove na južnom dijelu objekta.²³
- Također na lokalitetu Obre II nalaze se i dva primjera objekata u 5. i 6. građevinskom horizontu, gdje je također korišteno kamenje u konstrukciji objekata, ali se prema Bencu u slučaju objekta iz 5. horizonta radi o postavljanju reda kamenja s unutrašnje strane zida za njegovo učvršćivanje i neku određenu izolaciju, dok je kamenje u 6. horizontu postavljeno na rubu površine prekrivene žutom ilovačom.²⁴ Peti horizont se datira u drugu fazu butmirske kulture prema Bencu,²⁵ dok se 6. horizont datira u treću fazu butmirske kulture također prema Bencu.²⁶

¹⁸ Ibidem 14, T. II, 1

¹⁹ Ibidem 98.

²⁰ Ibidem 15.

²¹ Benac 1971: 29, 155–173.

²² Ibidem 29–30

²³ Ibidem 30–31.

²⁴ Ibidem 31.

²⁵ Ibidem 29, 155–173.

²⁶ Ibidem.

- Uz ove nastambe potrebno je navesti i primjer objekta Haus 3 s lokaliteta Kundruka, pronađen tokom ranijih istraživanja 2008. godine. Slično kao i na nastambi K-1 pronađenoj pri istraživanju lokaliteta Obre II, kod objekta Haus 3 evidentirano je korištenje krupnog kamenja za osiguravanje statičke stabilnosti jednog od stubova nastambe.²⁷ Datira se u fazu 3 lokaliteta Kundruci,²⁸ što bi odgovaralo fazi 3a butmirske kulture prema Hoffmanu,²⁹ odnosno trećoj fazi butmirske kulture prema Bencu.³⁰
- Na kraju, na lokalitetu Nebo kod Han Bile evidentirana je pojava izrade banaka od kamenja te dodatno učvršćivanje stubova s nekoliko komada kamenja.³¹ Benac ovaj lokalitet datira u kasnu butmirsku fazu, sinhronu s fazom III lokaliteta Obre II.³²

Što se tiče primjera upotrebe kamena za izradu podnica iz susjednih područja, može se navesti samo jedan primjer iz Dalmacije, gdje je evidentirana upotreba sitnog kamenja za izradu podnice, i to iz arheoloških slojeva s lokaliteta Pokrovnik, koji se mogu datirati u period danilske kulture.³³ Ovdje bi se također, uslovno, mogli uzeti i primjeri podnica nanesenih na poravnati kameni živac iz slojeva ranog neolita s lokaliteta Crno Vrilo u Dalmaciji.³⁴

Da bi se izvršila komparativna analiza, neophodno je navesti i neke primjere drugih podnica iz neolita u neposrednoj okolini lokaliteta Kundruci. Tako su sa sigurnošću podnice od nabijene zemlje i ilovače iz perioda srednjeg neolita evidentirane samo na lokalitetu Obre I.³⁵ Pojava podnica od zemlje i ilovače evidentirana je na sljedećim lokalitetima koji se datiraju u kasni neolit: Kundruci,³⁶ Obre II,³⁷ Nebo,³⁸

²⁷ Furholt 2013: 185.

²⁸ Ibidem 177.

²⁹ Müller et al. 2012: 42.

³⁰ Benac 1979: 453.

³¹ Benac 1952: 14, 16–17.

³² Benac 1988: 202–203.

³³ Marijanović 2017: 26, 31.

³⁴ Marijanović 2009: 37; 2013: 83.

³⁵ Benac 1973: 12–16

³⁶ Furholt 2013: 182–189.

³⁷ Benac 1971: 29–35

³⁸ Benac 1952: 13–23.

Butmir,³⁹ Okolište,⁴⁰ Dobrovac kod Čelića,⁴¹ Varoš kod Koraja,⁴² Babića brdo u Glavičicima kod Bijeljine⁴³ i Veliki Gradac u Batkovićima kod Bijeljine.⁴⁴ Druga pojava je upotreba drvenih dasaka ili oblica za konstrukciju podnih površina, i tu pojavu imamo evidentiranu na Obrama II,⁴⁵ dok se na lokalitetu Varoš kod Koraja javlja pojava upotrebe drvenih oblica postavljenih između dva sloja gline.⁴⁶

Na osnovu prethodno navedenih primjera može se uočiti da je korištenje kamena kao sirovine za konstrukciju nastambi, posebno horizontalnih elemenata, vrlo rijetka pojava tokom neolita. Također je vidljivo da je velika većina evidentiranih primjera s područja centralne Bosne, dok su izvan tog područja gotovo nepostojeći. Čak se na osnovu primjera može reći da se primjena kamenja u izgradnji podnica (u kombinaciji s glinom) javlja samo tokom srednjeg neolita, kao što je to slučaj s gore navedenim primjerima iz Gornje Tuzle i Obra I, dok se u ostalim slučajevima upotreba kamena za horizontalne elemente konstrukcije svodi na dodatno ojačavanje stubova ili zidova, eventualno za izradu banka unutar nastambe. Ovakva distribucija pojave kamenih podnica može da pomogne pri relativnom datiranju, što upućuje na zaključak da se one javljaju tokom mlađih faza srednjeg neolita, dok se druge pojave korištenja kamena u konstrukciji nastambi mogu povezati s kasnim neolitom, i to samo u krugu butmirske kulture. Prema tome se i kamena konstrukcija K-2 može datirati najprije u mlađe slojeve srednjeg neolita. Također se ova konstrukcija može datirati u srednji neolit na osnovu njene pozicije po dužoj strani na osi istok – zapad, što bi odgovaralo nastambama s Obra II navedenim ranije u tekstu.

Za kraj, kao manje važan segment, može se pričati o podnici s Crnog Vrla. Naime, dok se u slučaju Kundruka, Obra I, Obra II i Pokrovnika može govoriti o prilagođavanju prirode čovjeku (donošenjem i ugrađivanjem kamena na mjestu gdje se ne nalazi prirodno u takvom obliku i količini), u slučaju Crnog Vrla ipak se radi o prilagođavanju

³⁹ Radimsky – Hoernes 1895: 7–13; Fiala – Hoernse 1898: 9–22; Kaljanac – Brigić 2020: 30–31.

⁴⁰ Müller et al. 2012: 50–57.

⁴¹ Kosorić 1970: 10.

⁴² Benac 1958.

⁴³ Kosorić 1979: 192–195.

⁴⁴ Kosorić – Stalio 1967: 21–23.

⁴⁵ Benac 1971: 34

⁴⁶ Benac 1958: 13.

ljudi okruženju. Ovo se može potvrditi opservacijom Brunislava Marijanovića da se u nedostatku prave gline koristilo blato iz Miljašićeve jaruge i glinovita zdravica iz okoline naselja i nanosilo direktno na kameni živac i prvotno tlo.⁴⁷ Stoga se ovaj primjer paralele treba uzeti s velikom dozom opreza, zbog potencijalno različitih razloga nastanka podnica na Kundrucima i Crnog Vrila.

Kop 2

Istraživačka površina nazvana Kop 2 otvorena je na sjevernoj ivici Kopa 1, s dužom osom orijentisanom jugozapad – sjeveroistok. Podijeljena je na tri podužne cjeline nazvane Kvadrant 1, 2 i 3. Unutar navedenih cjelina evidentirane su sveukupno trideset i dvije stratigrafske jedinice, od kojih šest stratigrafskih jedinica čine zapune jama otkrivenih unutar kvadranata, sedam čine obrisi jama prije iskopavanja i šest stratigrafskih jedinica su ukopi jama nakon iskopavanja. Jednu stratigrafsku jedinicu čine obrisi kanala, dok je dvanaest jedinica dio kompaktnih stratigrafskih kulturnih slojeva. Površinski sloj u svim kvadrantima, označen kao SJ 0001, uklonjen je u debljini od 20 cm, nakon čega se pristupilo uklanjanju pojedinačnih slojeva u zavisnosti od zatečene stratigrafske situacije. Na osnovu navedenog je u sjevernom dijelu kopa bilo moguće ukloniti gotovo cjelokupni geološki sloj, tačnije sloj kompaktne riječne naplavine u vidu sitnog kamena s primjesama šljunka. To je učinjeno samo u jednom kvadrantu, s obzirom na to da su se arheološke strukture ukopane u ovaj sloj pojavile na različitim dubinama.

Tab. 14. Opis slojeva u Kvadrantu 1 unutar Kopa 2

Broj stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,20	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,20–0,50	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnjeg kamena. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,50–0,90	Sloj svjetlike smeđe zemlje, bez kamenja. U sloju je evidentirana veća količina arheoloških nalaza.
0004	0,90–1,10	Sloj smeđe do žute zemlje s evidentiranom velikom količinom arheoloških nalaza.

⁴⁷ Marijanović 2009: 37; 2012: 81.

Tab. 15. Opis slojeva u Kvadrantu 2 unutar Kopa 2

Broj stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,20	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,20–0,50	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamenja. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,50–0,90	Sloj svjetlige smeđe zemlje, bez kamenja. U sloju je evidentirana veća količina arheoloških nalaza.
0004	0,90–1,10	Sloj smeđe do žute zemlje s evidentiranom velikom količinom arheoloških nalaza.

Tab. 16. Opis slojeva u Kvadrantu 3 unutar Kopa 2

Broj stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,20	Površinski sloj humusa. Bez evidentiranih arheoloških nalaza.
0002	0,20–0,30	Sloj smeđe zemlje s primjesama sitnijeg kamenja. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,30–0,55	Sloj svjetlige smeđe zemlje, bez kamenja. U sloju je evidentirana veća količina arheoloških nalaza.
0004	0,55–1,00	Sloj smeđe do žute zemlje s evidentiranom velikom količinom arheoloških nalaza.

Sl. 28. Pogled na iskopani dio Kvadranta 1, 2 i 3 unutar Kopa 2
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 29. Pogled na iskopani dio Kvadranta 1, 2 i 3 unutar Kopa 2
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 30. Pogled na iskopani dio Kvadranta 2 i 3 unutar Kopa 2
(Foto: Maida Turkmanović)

Jama 1

Cjelina Jama 1 predstavlja formaciju u vidu okrugle, pravilne jame za stub, obložene riječnim oblucima na samom dnu, dok je zapuna formirana kao tamnosmeđa masa, s primjesama gara, u kojoj su nađeni fragmenti keramike.

Sl. 31. Pogled na površinu Jame 1 unutar Kopa 2 prije iskopavanja
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 32. Pogled na Jamu 1 unutar Kopa 2 tokom iskopavanja ispune
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 33. Pogled na Jamu 1 unutar Kopa 2 nakon iskopavanja ispune
(Foto: Maida Turkmanović)

Jama 2

Cjelina Jama 2 predstavlja formaciju nepravilnog oblika, ukopanu u kompaktni sloj svijetložute pjeskovite zemlje. Nalazi se na znatno nižoj dubini u odnosu na Jamu 1. Iskopavanjem / pražnjenjem jame došlo se do stepenastog oblika unutrašnjih zidova jame. Zapuna jame označena je kao zasebna stratigrafska jedinica koju čini svijetlosmeđa do siva glinovita, masna zemlja. U zapuni je pronađen veći broj keramičkih ulomaka posuda i kućnog lijepa.

Sl. 34. Pogled na površinu Jame 2 u Kopu 2 prije iskopavanja
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 35. Pogled na Jamu 2 unutar Kopa 2 nakon iskopavanja ispune
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 36. Pogled na istočni profil Jame 2 unutar Kopa 2 nakon iskopavanja ispune
(Foto: Maida Turkmanović)

Jama 3

Cjelina Jama 3 nalazi se u istom stratigrafskom sloju kao i jama 2. Kvadratnog je oblika, dubine oko 15 cm. Zapuna jame sadržavala je veću količinu kućnog lijepa, ulomaka keramičkih posuda i gara. U osnovi jame se jasno uočavaju tragovi sloja žute pjeskovite zemlje.

Sl. 37. Pogled na površinu Jame 3 u Kopu 2 prije iskopavanja
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 38. Pogled na površinu Jame 3 u Kopu 2 nakon iskopavanja
(Foto: Maida Turkmanović)

Jama 4

Cjelina Jama 4 je arheološka formacija, koja bi mogla predstavljati i otvoreno vatrište s obzirom na to da je u njenom centralnom dijelu otkriven sloj nabijene gline te pepela i gareži. Presjekom je ustanovljeno da nije u pitanju jama niti ognjište. Vatrište je bilo položeno na kompaktni sloj žute zemlje. Iskopavanjem nisu evidentirani ostali arheološki nalazi.

Sl. 39. Pogled na površinu Jame 4 u Kopu 2 nakon iskopavanja
(Foto: Maida Turkmanović)

Jama 5

Cjelina Jama 5 otkrivena u Kopu 2 u samoj njegovoј osnovi je nepravilnog oblika i nalazi se oko 70 cm niže u odnosu na Jamu 2 i Jamu 3. Obrisi jame ukazuju na to da je vjerovatno riječ o jami istog tipa kao i Jama 2. Na površini je evidentirano par nalaza. Obrisi zapune su tamnije sive boje. Nije iskopavana.

Sl. 40. Pogled na površinu Jame 5 u Kopu 2 (Foto: Maida Turkmanović)

Jama 6

Cjelina Jama 6 nalazi se uz Jamu 2, na 30 cm niže od nje. Nepravilnog je oblika i zbog dinamike iskopavanja u Kopu 2, odlučeno je da se uradi samo presjek jame kako bi se dobili odgovarajući podaci. S tim u vezi evidentno je da se radi o identičnom tipu kao i Jama 2, sa zapunom od svijetlosmeđe do sive glinovite mase, sa sporadičnim nalazima ulomaka keramičkog posuđa i kućnog lijepa.

Sl. 41. Pogled na sjeverni profil Jame 6 u Kopu 2 (Foto: Maida Turkmanović)

Pepelište

Cjelina Pepelište otkrivena u Kopu 2 u Kvadrantu 3 najvjerovalnije je vezana za Jamu 3 i čini dio cjeline koji se može staviti u radioničke procese koji se odvijaju u naselju. Pepelište je istraženo na način da se iskopala jedna polovina u cilju dobivanja presjeka ove vrste jame. Nepravilnog je oblika, zapunjeno sivom zemljom koja predstavlja kompaktni sloj pepela s pojedinačnim nalazima ulomaka keramičkog posuđa.

Sl. 42. Pogled na iskopanu površinu Pepelišta u Kopu 2
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 43. Pogled na sjeverni profil Pepelištu u Kopu 2
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Kanal

Cjelina Kanal se prostire čitavom dužinom na granici Kopa 1 i Kopa 2 i njegovi obrisi su evidentirani nakon čišćenja osnove, a po skidanju posljednje stratigrafske jedinice u nizu slojeva. Obrisi su uočljivi u vidu tamnositve zemlje, širine oko 1,5 m. Kanal nije iskopavan.

Sl. 44. Pogled na Kanal u Kopu 2 (Foto: Maida Turkmanović)

Sonda 1

Manja istraživačka jedinica, na samom sjevernom rubu lokaliteta, površine 2,26 x 3,42 m, Sonda 1 orijentirana je u pravcu sjever – jug po dužoj osi. Unutar ove sonde evidentirano je ukupno pet stratigrafskih jedinica, od kojih su dvije stratigrafske jedinice slojevi (SJ 0001, 0002), a tri pripadaju pronađenoj jami (SJ 0003, 0004, 0005). Humusni sloj,

označen kao SJ 0001, uklonjen je, nakon čega se pristupilo iskopavanju prateći stratigrafske odnose unutar istraživane površine. Stratigrafska jedinica 0002 prostirala se čitavom površinom sonde u jednakoj debljini i čini kulturni sloj s nemalim brojem ulomaka keramičkih posuda i kućnog lijepa.

Unutar Sonde 1 se nalazi cjelina Jama 1 koja je evidentirana uz zapadni rub sonde, a ulazeći svojom polovinom u profil, odnosno ispod profila iskopane površine. Obrisi jame označeni su kao SJ 0003, dok je zapuna označena kao SJ 0004 sadržavala manji broj keramičkih ulomaka posuda. Debljina zapune je 10 cm, što navodi na zaključak da se radi o vrlo plitkoj jami. Imajući u vidu da je u ranijim periodima došlo do erozije tla i stanjivanja slojeva, može se prepostaviti da je u tom procesu veći dio sloja i zapune jame dislociran. Jama nije do kraja istražena.

Tab. 17. Opis slojeva u Sondi 1

Broj stratigrafske jedinice	Relativna dubina (m)	Opis, interpretacija
0001	0,00–0,10	Površinski sloj humusa. Sadrži nalaze.
0002	0,10–0,20	Sloj svjetlosmeđe zemlje. Evidentirani arheološki nalazi.
0003	0,20	Obris jame
0004	0,20–0,50	Zapuna jame u vidu tamnosmeđe do crne zemlje s primjesama gara i fragmentima keramike.
0005	0,50	Ukop jame nepravilnog oblika. Iskopana samo jedna polovina. Druga ulazi u zapadni profil sonde.

Sl. 45. Pogled na zapadni profil Sonde 1 (Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 46. Pogled na Jamu 1 unutar Sonde 1 nakon iskopavanja
(Foto: Tarik Silajdžić)

Sl. 47. Pogled na otkopavanje keramičkog fragmenta posude s visokom nogom iz Sonde 1
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 48. Pogled na Sondu 1 sa keramikom *in situ*
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sonda 2

Istraživačka jedinica označena kao Sonda 2, dimenzija $2,84 \times 4,69$ m, postavljena je na centralnom dijelu parcele, na prostoru omeđenom kanalima zatečenim tokom prve kampanje arheoloških istraživanja. U ovom dijelu lokaliteta upotrijebljena je blok metoda iskopavanja koja je bila uvjetovana situacijom u kojoj se iskopana površina

nalazila. Blok unutar sonde podijeljen je na dva kvadrata (A i B), s tim da je samo kvadrat B bio predmet istraživanja. Dimenzije kvadrata A su $2,26 \times 2,84$ m, dok su dimenzije kvadrata B $2,33 \times 2,78$ m. Unutar kvadrata B je ukupno šest stratigrafskih jedinica koje predstavljaju kulturne slojeve. Kako je kvadrat bio podijeljen na manje istraživačke cjeline, dokumentacija za svaki manji kvadrat, kojih je bilo četiri, vođena je zasebno, čime dobivamo ukupno dvanaest stratigrafskih jedinica unutar kvadrata 2. Potrebno je naglasiti da su stratigrafske jedinice u svim kvadratima iste, odnosno da predstavljaju iste kulturne slojeve. U njima je evidentirana velika količina pokretnih arheoloških nalaza: ulomci keramičkih posuda, kremeni odbici i kućni lijep. Formacije u vidu jama, ognjišta ili temelja objekata nisu evidentirane.

Sl. 49. Pogled na Sondu 2B tokom iskopavanja
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 50. Pogled na Kvadrat B1 Sonde 2B
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 51. Pogled na Kvadrat B2 Sonde 2B
(Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 52. Pogled na Kvadrat B3 Sonde 2B (Foto: Jesenko Hadžihasanović)

Sl. 53. Pogled na Kvadrat B4 Sonde 2B (Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 54. Pogled na Kvadrat B4 Sonde 2B (Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 55. Vertikalni pogled na Kvadrat B4 Sonde 2B
(Foto: Maida Turkmanović)

Sl. 56. Georeferencirane pozicije istraženih cjelina tokom prve i druge arheološke kampanje. Crvenom su označene granice arheoloških rovova iskopane tokom prve kampanje, dok su crnom označene granice arheoloških sondi i kvadranata iskopanih tokom druge kampanje. Plavom su označene georeferencirane linije kanala zatečenih na lokalitetu.

Tab. 18. Statistika pronađenih arheoloških nalaza sa lokaliteta Kundruci

Statistika pronađenih arheoloških nalaza s lokaliteta Kundruci			
Prva kampanja		Druga kampanja	
Broj rova	Ukupno komada	Kop/Sonda	Ukupno komada
Rov 1	59	Kop 1 – Kvadrant 1	142
Rov 2	29	Kop 1 – Kvadrant 2	59
Rov 3	55	Kop 1 – Kvadrant 3	36
Rov 4	321	Kop 1 – Kvadrant 4	89
Rov 5	9	Kop 1 – Kvadrant 5	34
Rov 6	14	Kop 1 – Kvadrant 6	159

Statistika pronađenih arheoloških nalaza s lokaliteta Kundruci

Prva kampanja		Druga kampanja	
Broj rova	Ukupno komada	Kop/Sonda	Ukupno komada
Rov 7	20	Kop 2 – Kvadrant 1	140
Rov 8	13	Kop 2 – Kvadrant 2	79
Rov 9	16	Kop 2 – Kvadrant 3	186
Rov 10	0	Sonda 1	165
Rov 11	5	Sonda 2	631
Rov 12	2	Nalazi iz kanala	30
		Sveukupno nalaza iz druge kampanje istraživanja	1750
Rov 13	4		
Rov 14	0		
Rov 15	0		
Rov 16	5		
Rov 17	0		
Rov 18	1		
Rov 19	0		
Rov 20	0		
Rov 21	1		
Sonda A	274		
Nalazi iz kanala	221		
Sveukupno nalaza iz prve kampanje istraživanja	1049		

Preliminarna analiza arheološkog materijala

Nakon preliminarne tipološke analize iskopanog arheološkog materijala, nalazi pronađeni tokom obje arheološke kampanje istraživanja mogu se relativno datirati u period kasnog neolita. Naime, ovo se može tvrditi na osnovu poređenja arheoloških predmeta pronađenih tokom istraživanja iz 2020. god. na Kundrucima s onim od ranijih istraživanja s istog lokaliteta, i to kako slijedi:

- visoka valjkasta nogu s ravnim dnom od posude⁴⁸ kao na T. 1, sl. 3;

⁴⁸ Furholt 2013: 200, T. 4, 5–6; 203: T. 7, 3.

- obod ukrašen urezivanjem⁴⁹ kao na T. 1, sl. 10;
- motiv utisnutog prsta neposredno ispod oboda⁵⁰ kao na T. 2, sl. 2 ili T. 3, sl. 3;
- motiv rađen urezivanjem i grupisan u polja⁵¹ kao na T. 2, sl. 3;
- motiv šrafiranih traka⁵² kao na T. 3, sl. 6.

Također se materijal može povezati s lokalitetom Okolište:

- kremena strelica⁵³ sličnog tipa kao na T. 1, sl. 5;
- jednostavni urezani motiv⁵⁴ veoma sličan predmetu na T. 2, sl. 10;
- posude s perforiranim stijenkama,⁵⁵
- obod ukrašen urezivanjem⁵⁶ kao na T. 1, sl. 10.

Na kraju se arheološki materijal s Kundruka može povezati i s onim pronađen na lokalitetu Butmir:

- pojava motiva utisnutog prsta⁵⁷ kao na T. 2, sl. 2;
- motiv urezane trake ispunjen motivom riblje kosti⁵⁸ kao na T. 2, sl. 8.
- također je evidentiran motiv plastično urađene tzv. ruže, kao na T. 3, sl. 1, koji se javlja još od ranog neolita,⁵⁹ ali se i dalje javljaju u kasnome neolitu.⁶⁰

Uz ovo su na fragmentima crnoglačane keramike primijećene vrlo blage kanelure, slične kojima imaju i posude na Obrama II⁶¹ i Okolištu,⁶² te je uočeno nekoliko primjeraka keramike s dvostrukim brada-vičastim ispuštenjem, slične onima u Okolištu.⁶³

⁴⁹ Ibidem 197, T. 1, 6.

⁵⁰ Ibidem 198, T. 2, 2.

⁵¹ Ibidem 202, T. 6, 2.

⁵² Ibidem 202, T. 6, 1.

⁵³ Müller-Scheeßel 2013: 256.

⁵⁴ Hoffman 2013: 611, T. 61, 13.

⁵⁵ Radimsky – Hoernes 1895: T. IV, 9; Hoffman 2013: 613, T. 62, 28.

⁵⁶ Hoffman 2013: 543, T. 27, 14.

⁵⁷ Radimsky – Hoernes 1895: T. IX, 18.

⁵⁸ Fiala – Hoernes 1898: T. X, 1.

⁵⁹ Benac 1972: T. XVIII, 2.

⁶⁰ Radimsky – Hoernes 1895: T. IX, 16; Fiala – Hoernes 1898: T. XIV, 18; Hoffman 2013: 619, T. 65, 10.

⁶¹ Benac 1972: T. XXXV; T. L; T. LXIII.

⁶² Hoffman 2013: 575, T. 43, 5.

⁶³ Ibidem 513, T. 12.

Zaključak

Arheološka istraživanja na lokalitetu Kundruci u zaseoku Hadžići kod Visokog implementirana su u dvije kampanje tokom 2020. godine. Tokom ovih radova na lokalitetu je pronađeno ukupno 2799 arheoloških nalaza distribuiranih na ukupnoj površini od cca 513 m². Među pronađenim nalazima može se uočiti prisustvo kamenih i keramičkih arheoloških ostataka te nepokretnih ostataka tragova koji se mogu povezati s naseobinskim objektima, odnosno jame, ognjišta / vatrišta, tragovi manjeg kanala. Neophodno je u istom naseobinskom kontekstu navesti i kamene konstrukcije K-1, K-2 i K-3, od kojih je najznačajnija K-2 na čijoj su površini *in situ* evidentirani ostaci kućnog lijepa, keramički i različiti kameni arheološki nalazi, od kojih se može izdvojiti fragment perforirane kamene sjekire s T. 1, sl. 1. Sudeći na temelju nekoliko većih komada kućnog lijepa, njihovom kontekstu te poređenjem sa sličnim primjerima s područja Bosne i Hercegovine i Dalmacije, moguće je konstatirati da je on činio sastavni dio podnice objekta formirane od kamenog sloja preko kojeg je nanijet deblji sloj gline, čime je izvršeno njeno niveliranje i izolacija. Također na osnovu paralela se navedena kamena konstrukcija K-2 može relativno datirati u period između mlađih razdoblja srednjeg neolita, preciznije protokakanjske faze kakanjske kulture, pa sve do kasnoga neolita, odnosno treće faze butmirske kulture. Prema preliminarnoj analizi pronađenog arheološkog materijala može ga se atribuirati butmirskoj kulturi iz kasnog neolita na osnovu sličnosti s onim s Butmira, Okolišta, ali i materijala pronađenog tokom ranijih istraživanja s lokaliteta Kundruci.

Na osnovu navedenog moguće je konstatirati da je prostor naseљa na lokalitetu Kundruci zaista predstavlja geografsku poziciju od značaja u periodu kasnog neolita, te je, promatrano u kontekstu neolitskih mogućnosti komuniciranja, igrao bitnu ulogu u regionalnim odnosima i distribuciji kulturnih utjecaja. Uzimajući u obzir prostor šire distribucije nalaza evidentiranih vizuelnim pregledom susjednih parcela koje nisu bile predmet dosadašnjih arheoloških istraživanja, sasvim je jasno da se u slučaju ovog lokaliteta može govoriti o većem naseobinskom kompleksu koji je zauzimao prostor manje doline uz tok rijeke Bosne te je u tom kontekstu od posebnog značaja potrebno naglasiti potrebu za istraživanjima znatno širih okvira koja bi obuhvatila širi prostor susjednih parcela.

Usljed kvaliteta pronađenih arheoloških ostataka na lokalitetu Kundruci, prije svega kamene strukture K-2 koja predstavlja vrstu podnice koja po dimenziji i formi nije evidentirana u krugu butmirske kulture, ali i ostalih arheoloških nalaza, od kojih se izdvaja kama perforirana sjekira, velike količine pronađenih keramičkih i kamenih nalaza, kao i generalno malog broja neolitskih lokaliteta na području Bosne i Hercegovine, podnesen je prijedlog da se nepokretno dobro Praistorijski lokalitet na Kundrucima proglaši nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine s ciljem njegove dalje zaštite.

S o r b j o v o	PRIMLJENO: 09.12.2020
Organizaciona jedinica:	Kulturološka radna grupa
Mjesto:	Radojčići
Redni broj:	09-351-51720-P
PRIJEDLOG ZA PROGLAŠENJE NEPOKRETNOG DOBRA NACIONALNIM SPOMENIKOM BIH (Annex 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini)	
Naziv i sjedište (ime, prezime, adresa i prebivalište, telefon, e-mail) podnositelja zahtjeva za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom : prof.dr. Adnan Kaljanac, [REDACTED], 033/253-222, adnan.kaljanac@ff.unsa.ba <i>24 aduan doprs</i>	
Datum podnošenja prijedloga: 09.12.2020.	
I: Naziv dobra Praistorijski lokalitet na Kundrucima	
II. Vrsta dobra	
Spomenik:	Praistorijski ostaci neolitske keramike, kamenog alata i kamene konstrukcije
Cjelina:	
Područje:	Arheološko područje
III. Lokacija dobra	
Opština	Visoko
Naseljeno mjesto	
k.o.	k.o. Radovlje, k.c. 707/1
IV. Vlasnik dobra	
V. Korisnik dobra	
VI. Vrijeme nastanka dobra Neolit – cca. između 4900 i 4700 g.p.n.e.	
VII. Kratak opis dobra i obrazloženje razloga za podnošenje prijedloga	
Na arheološkom lokalitetu su evidentirani ostaci kamenog alata i fragmenata keramike iz perioda butmirske kulture (cca. od 4900 do 4700 g.p.n.e.). Tokom 2020. godine su u dva navrata obavljena istraživanja od strane Zavičajnog muzeja Visoko i Instituta za arheologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, a u kampanji tokom novembra 2020. godine je pronađena kamena konstrukcija na jugozapadnom dijelu lokaliteta. Obzirona je navedena kamena konstrukcija pronađena u kontekstu povezanom sa ostacima neolitskih nalaza poput kamene sjekire, istu je moguće relativno kronološki odrediti u navedeni period. Kako je spomenuta konstrukcija neolitskih objekata do sada bila poznata isključivo u južnim, primorskim dijelovima zapadnog Balkana otkriveni objekti predstavljaju jedini poznati primjer, pored toga i karakterističan upečatljivom veličinom, upotrebe ove građevinske tehnike na prostoru središnje Bosne. Na ovaj način, veličinom, hronološkom odrednicom te unikatnošću ovaj lokalitet predstavlja predmet izuzetnog značaja za prahistorijsku baštinu Bosne i Hercegovine.	
Sadašnje stanje dobra	
Očuvano	Zapušteno
Oštećeno	Uništeno
Popis dokumentacije ¹ koju podnositelj prilaže uz zahtjev: ²	
<ul style="list-style-type: none"> - Izvod iz katastarske knjige - Fotografije in situ keramike pronađene tokom istraživanja u 2020. godini - Fotografije arheoloških ostataka pronađenih tokom istraživanja u 2020. godini - Fotografija pogleda na kamenu konstrukciju pronađenu tokom istraživanja u novembru 2020. godine 	
<small>¹(fotografije, karte, načrti, pisani dokumenti, izvod iz zemljistih knjiga, projekti ili programi zaštite, predrađeni radova itd.)</small>	
<small>²Svi popisi, dokumentacija, dodatne napomene, opisi i obrazloženje dotavljuju se u prilogu obrasca</small>	

Sl. 57. Tekst peticije podnese za kulturno dobro Praistorijski lokalitet na Kundrucima

Bibliografija

Literatura

- Benac, A. (1952): *Preistorijsko naselje Nebo i problem butmirske kulture*, Univerza u Ljubljani, Ljubljana.
- Benac, A. (1958): "Gradjevinska djelatnost u prehistojskom naselju Varoš kod Koraja", Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne, II, Muzej Istočne Bosne, Tuzla, 5–22.
- Benac, A. (1971): "Obre II – Neolitsko naselje butmirske grupe na Gornjem polju", *Glasnik Zemaljskog muzeja XXVI, Nova serija*, Zemaljski muzej BiH, Sarajevo, 5–300.
- Benac, A. (1973): "Obre I – Neolitsko naselje starčevačke-impresso i kakanske kulture na Raskršću", *Glasnik Zemaljskog muzeja XXVII–XXVIII, Nova serija*, Zemaljski muzej BiH, Sarajevo, 5–171 + Sl. 1–3,9.
- Benac, A. (1979): "Prelazna zona", u: *Praistorija jugoslovenskih zemalja, tom II: Neolit* (ur. Alojz Benac), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 363–472.
- Benac, A. (1988): "13.150 NEBO, Brajkovići, Travnik", u: *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Tom II* (ur. Borivoj Čović), Sarajevo, 202–203.
- Čović, B. (1961): "Rezultati sondiranja na praistorijskom naselju u Gornjoj Tuzli", *Glasnik Zemaljskog muzeja XV–XVI, Nova serija*, Zemaljski muzej BiH, Sarajevo, 79–139 + Prl. 1–2 + Tb1. I–XV.
- Fiala, F., Hoernes, M. (1898): *Die neolitsche Station von Butmir bei Sarajevo in Bosnien. Teil II, Ausgrabungen in den Jahren 1894–1896*, Bosnisch-Herzegowinischen Landesmuseum, Wien.
- Furholt, M. (2012): "Kundruci: Development of Social Space in a Late Neolithic Tell – Settlement in Central Bosnia", u: *Tells: Social and Environmental space. Proceedings of the International Workshop "Socio-Environmental Dynamics over the Last 12.000 Years: The Creation of Landscapes II (Kiel 14th–18th March 2011)*, Vol. 3, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 207, Bonn, 203–219.
- Furholt, M. (2013): "Abseits des Weges-Prospektionen und Ausgrabungen in Kundruci", u: *Okolište 1 – Untersuchungen einer spätneolithischen*

- Siedlungskammer in Zentralbosnien*, In Kommission Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 173–206.
- Gimbutas, M. (1974): “Chronology of Obre I and Obre II”, *Wissenschaftliche Mitteilungen des Bosnisch-Herzegowinischen Landesmuseums IV*, Wien, 15–35.
- Hoffman, R., Müller-Scheeßel, N. (2013): “Der kupferzeitliche Fundplatz Donje Moštre bei Visoko in Zentralbosnien – Ein Vorbericht”, u: *Okolište 1 – Untersuchungen einer spätneolithischen Siedlungskammer in Zentralbosnien*, In Kommission Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 207–230.
- Hoffman, R. (2013): *Okolište 2 – Untersuchungen einer spätneolithischen Siedlungskammer in Zentralbosnien*, In Kommission Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn.
- Kaljanac, A., Brigić, D. (2020): “Rezultati arheološke prospekcije 2017. god. na prahistorijskom lokalitetu Butmir i njegovo stanje danas / Results of the archeological prospection on the site of Butmir from 2017”, *Journal of BATHINVS Association ACTA ILLYRICA / Godišnjak Udruženja BATHINVS ACTA ILLYRICA 4(4)*, Sarajevo, 17–48.
- Kosorić, M., Stalio, B. (1967): “Neolitsko naselje u selu Batkoviću kod Bijeljine”, Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne VII, Muzej Istočne Bosne, Tuzla, 21–27.
- Kosorić, M. (1970): “Neolitsko naselje na lokalitetu Dobrovac”, Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne VIII, Muzej Istočne Bosne, Tuzla, 9–13.
- Kosorić, M. (1979): “Rezultati istraživanja praistorijskih nekropola i naselja na području Podrinja 1974–1977”, *Starinar XXVIII–XXIX*, Arheološki institut, Beograd, 173–199.
- Marijanović, B. (2009): *Crno Vrilo*, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- Marijanović, B. (2013): “Prilog strategiji istraživanja neolitika na Jadranu”, *Archaeologia Adriatica 7*, Sveučilište u Zadru, Odsjek za arheologiju, Zadar, 77–94.
- Marijanović, B. (2017): “Pokrovnik – primjer ograđenoga neolitičkog naselja”, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 34*, Institut za arheologiju, Zagreb, 5–44.
- Müller-Scheeßel, N. (2013): “Die geschlagenen Steinartefakte aus dem Visoko – Becken I – Die geschlagenen Steinartefakte aus Okolište”, u: *Okolište 1 – Untersuchungen einer spätneolithischen Siedlungskammer in Zentralbosnien*, In Kommission Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 241–286.

- Müller, J., Rassmann, K., Kujundžić-Vejzagić, Z. (2013): "Okolište – Rekonstruktion spätneolithischer und frühchalkolithischer Siedlungsprozesse des zentralbosnischen Visokobbeckens: Fragestellungen, Forschungsstrategien, Ergebnisse", u: *Okolište 1 – Untersuchungen einer spätneolithischen Siedlungskammer in Zentralbosnien*, In Kommission Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 11–69.
- Müller, J., Rassmann, K., Hoffman, R. (2013): *Okolište 1 – Untersuchungen einer spätneolithischen Siedlungskammer in Zentralbosnien*, In Kommission Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn.
- Perić, S. (1995): *Butmirska kultura. Geneza i razvoj*, Posebna izdanja 29, Arheološki institut, Beograd.
- Radimsky, V., Hoernes, M. (1895): *Die neolitsche Station von Butmir bei Sarajevo in Bosnien*, Bosnisch-Herzegovinischen Landesmuseum, Wien.

Summary

Results of archaeological excavations at the site of Kundruci near Visoko (preliminary report)

In the course of 2020, two separate archaeological campaigns were conducted at the site of Kundruci in the village of Hadžići near Visoko. The first campaign was implemented between July and August 2020, and its goal was to identify the archaeological potential of the site. To that end, the archaeological excavation of twenty-one archaeological trenches and a test pit (approx. 158 square meters of the combined surface) was organized. Additionally, a geophysical survey using the RM85 Resistance Meter was performed with the aim of clarifying doubts related to earlier geophysical surveys of the site Kundruci. Based on the results of the geophysical surveys from the first archaeological campaign, it was decided to organize a second archaeological research campaign during October and November of the same year. On that occasion two test pits and the seven areas (approx. 354 square meters of the combined surface) were opened and three stone structures were found (K-1, K-2, K-3). From these three stone structures, K-2 could be roughly dated to the period from the late stages of Middle Neolithic to the early stages of Late Neolithic. A detailed excavation of the archaeological trenches and test pits revealed 2799 archaeological finds, of which 1049 were found during the first archaeological campaign, and 1750 were found during the second archaeological campaign. These finds can be roughly dated to the Late Neolithic based on the decoration style of the pottery and presence of both rough and polished stone tools.

The results of the archaeological excavations and analysis of finds and features made it possible to identify more precisely the potential of the site of Kundruci. In a typological sense, the Neolithic

material has similarities with the material found in earlier excavations in Kundruci as well as at the site of Okolište.

Based on the research carried out, it is safe to say that the inhabited area of the site of Kundruci represented a significant geographical position during the late Neolithic and it played an important role in the context of Neolithic possibilities of communication, relationships and distribution of cultural influences. Taking into account the area of wider distribution of finds identified during visual inspections of the neighbouring plots surfaces, which have not been the subject of previous archaeological research, it is quite clear that in the case of Kundruci we can talk about a larger settlement complex that occupied a small valley along the river Bosna. In this context it is necessary to emphasize the need to research a much wider area, which would encompass the area of neighbouring plots as well. In this way, not only the spatial scope of the entire settlement would be identified, but also it could be formed a more detailed picture of the relationship of the researched part and a found object with the rest of the site, potential housing buildings and the like.

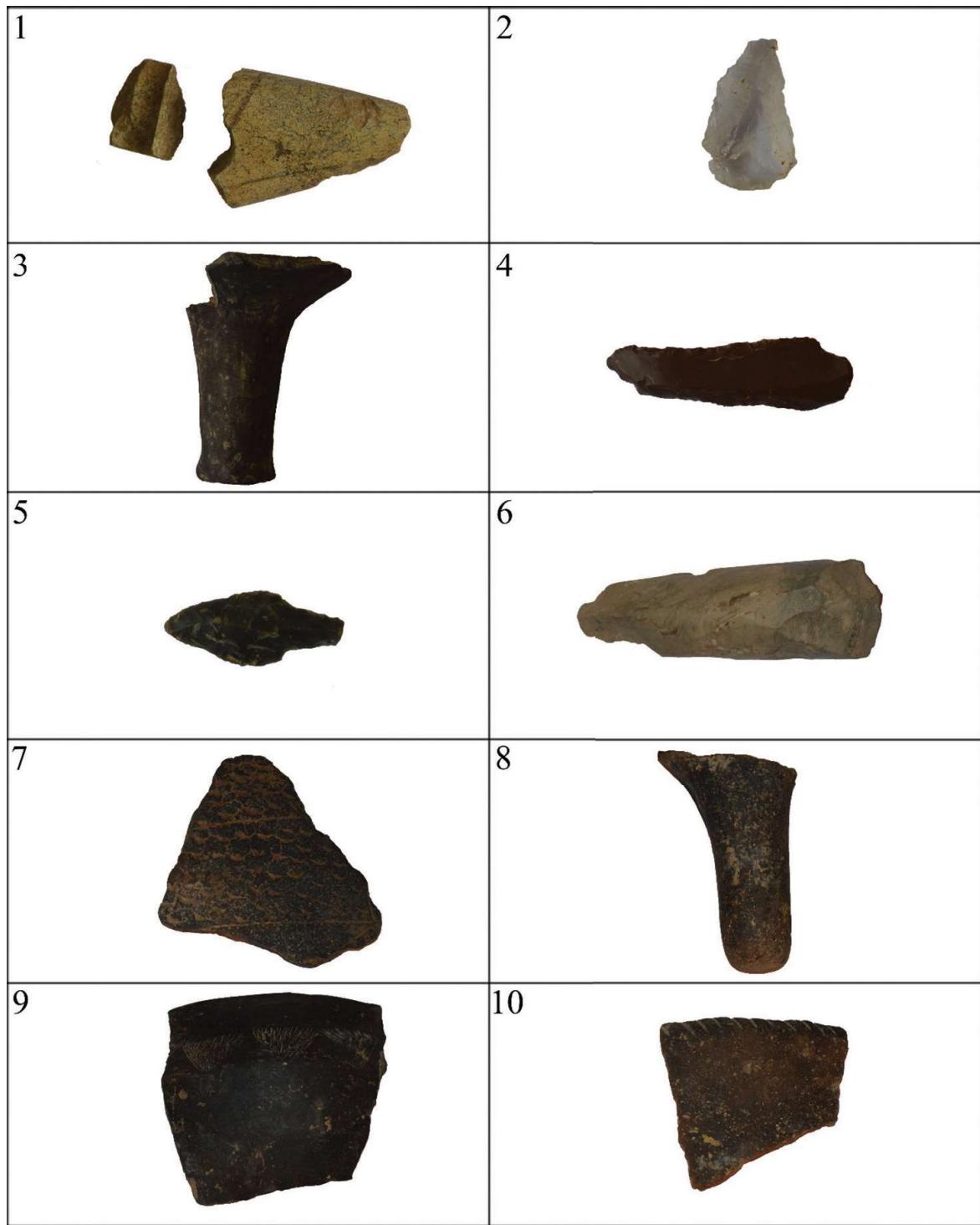

Tabla 1. (T. 1) Fotografije iskopanog materijala pronađenog redom:
 br. 1: Kop 1 – Kvadrant 4; br. 2: Sonda 2B – Kvadrant B4; br. 3: Sonda 1;
 br. 4: Kop 1 – Kvadrant 3; br. 5: Sonda 2B – Kvadrant B4; br. 6: Rov 3;
 br. 7–8: Rov 4; br. 9: Rov 7; br. 10: Materijal iz kanala
 (Foto: Jesenko Hadžihasanović, Elma Abaspahić)

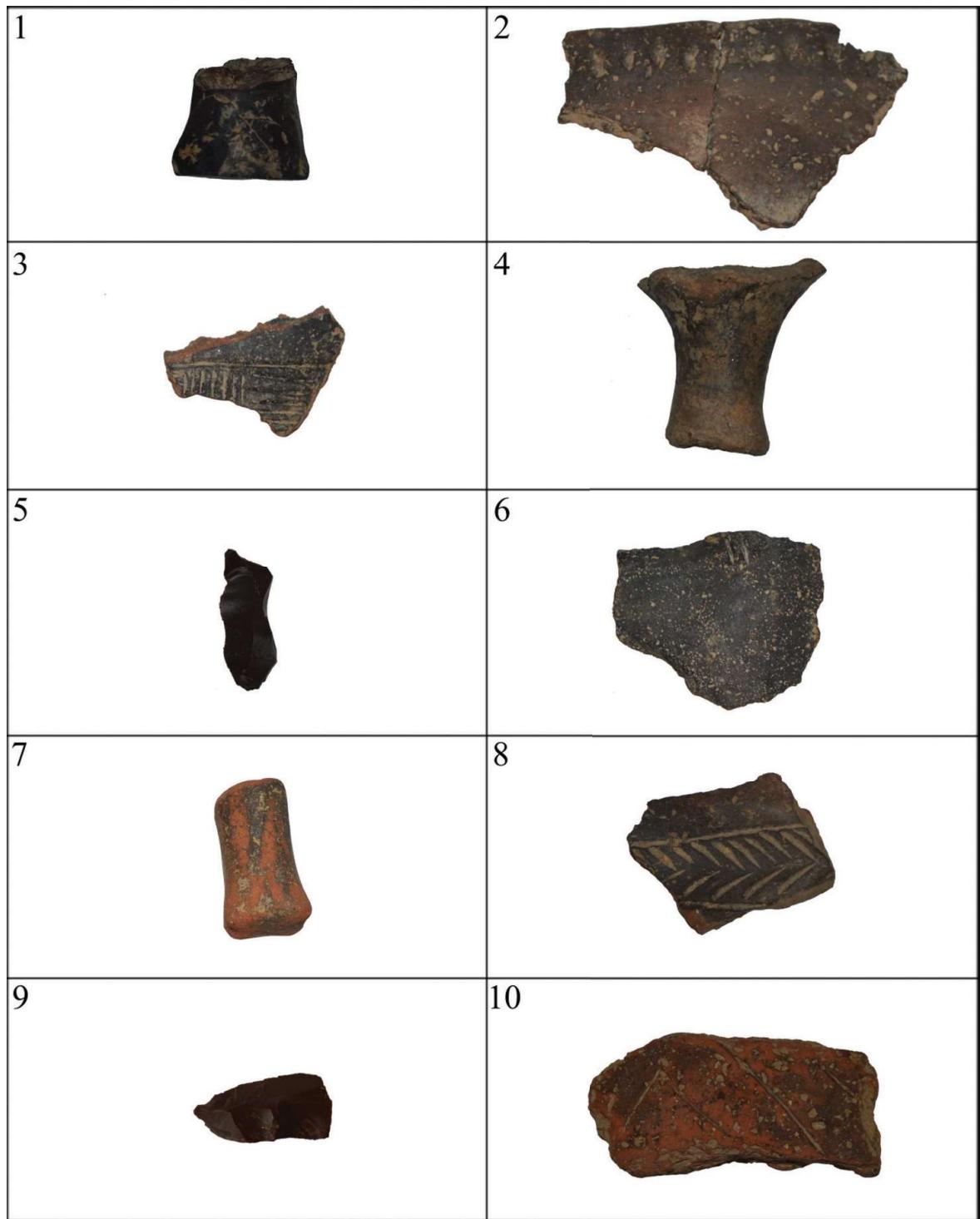

Tabla 2. (T. 2) Fotografije iskopanog materijala pronađenog redom:
 br. 1: Kop 2 – Kvadrant 3; br. 2: Sonda 2B; br. 3: Povšinski nalaz oko kanala; br. 4:
 Sonda 1; br. 5–6: Kop 2 – Kvadrant 2; br. 7: Sonda 2B – Kvadrant B4; br. 8: Kop 2 –
 Kvadrant 3; br. 9: Sonda 2B – Kvadrant B4; br. 10: Kop 2 – Kvadrant 3
 (Foto: Jesenko Hadžihasanović, Elma Abaspahić)

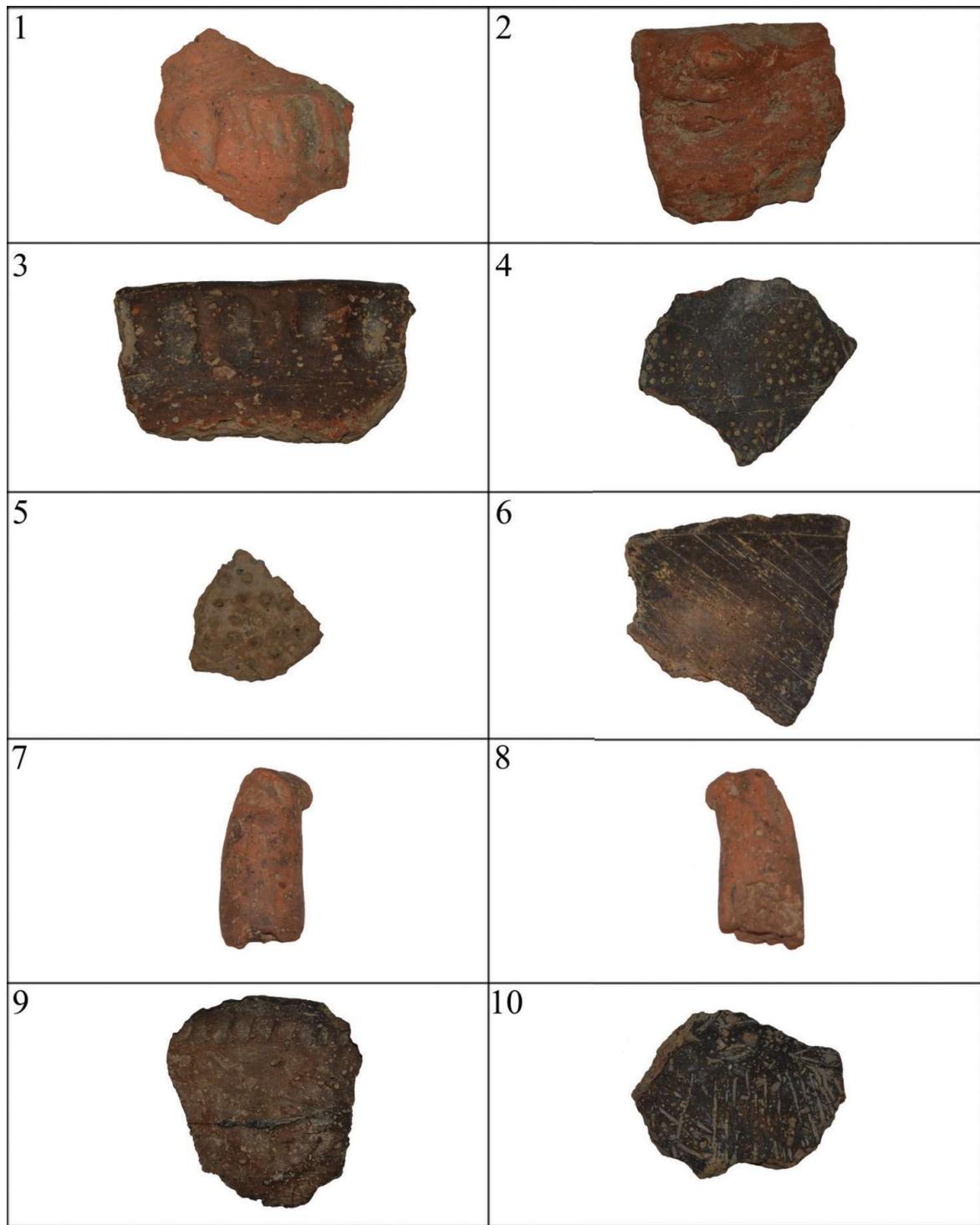

Tabla 3. (T. 3) Fotografije iskopanog materijala pronađenog redom:
 br. 1: Sonda 1; br. 2: Sonda 2B – Kvadrant B1; br. 3: Sonda 2B – Kvadrant B2;
 br. 4–6: Rov 4; br. 7–8: Kop 2 – Kvadrant 2; br. 9: Sonda 2B – Kvadrant B1;
 br. 10: Kop 2 – Kvadrant 3
 (Foto: Jesenko Hadžihasanović)